

32. ДАОО. – Ф.6. – Оп.1. – Спр.98.
33. Lagus W. Utflygt till Dniepern i April 1852 // Finlands Allmänna Tidning. – 1852. – №129.
34. Lagus W. Utflygt till Dniepern i April 1852 // Finlands Allmänna Tidning. – 1852. – №131.
35. Lagus W. Utflygt till Dniepern i April 1852 // Finlands Allmänna Tidning. – 1852. – №132.
36. Штах Я. Очерки из истории и современной жизни южнорусских колонистов. – М., 1916.
37. Задерейчук І.П. Організаційно-правова діяльність Йогана Йогановича Корніса // Форум права. – 2008. – №1.

Малицкая Ю. Г. Аккультурация эстонских шведов в мультикультурной среде Юга Российской империи (1781 г. – I половина XIX ст.): межэтнические отношения с соседями

Впервые в современной исторической науке проанализированы особенности контактов первых колонистов региона, эстонских шведов, с их соседями – запорожскими казаками, татарами, турками, ногайцами, испанцами, греками, корсиканцами, славянами и немцами в контексте их интеграции и аккультурации в мультикультурном Южном крае Российской империи.

Ключевые слова: аккультурация, Южный край Российской империи, шведские колонисты, межэтническая интеграция, мультикультурная среда.

Malitzka I. H. The acculturation of Estonian Swedes into the multicultural surroundings on the Southern Russian Empire (1781 – the first half of the XIX century): the ethnic relationships with neighbors

The article is focused on the main features of the contacts and relationships of the first Southern Russian colonists – Estonian Swedes and their neighbors – Zaporizhian Cossacks, Tatars, Turks, Spanish, Greeks, Slavs and Germans. The emphasis is made on the influence of these contacts on the integration and acculturation of Estonian Swedes into the multicultural Southern Russian Empire region.

Key words: acculturation, Southern Russian Empire, Swedish colonists, interethnic integration, multicultural society.

УДК 94:339.1-058.232.5(477.6)“18”

Г. А. Сигида

ОСНОВНІ ФОРМИ ТОРГОВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КУПЕЦТВА ПІВДНЯ УКРАЇНИ УПРОДОВЖ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ

У статті зроблена спроба аналізу торговельної діяльності купецтва Південної України першої половини ХІХ століття. Основна увага приділяється традиційним формам торгівлі (ярмарковій, транзитній, зовнішній), що визначали економічне зростання зазначеного регіону. Упродовж першої половини ХІХ століття розвивається і стаціонарна торгівля у південноукраїнських містах. У цей час ярмаркова, транзитна і зовнішня торгівля трансформуються і набувають більш значних масштабів. Автор зауважує на перевагу купців-іноземців (греків, італійців, пізніше євреїв) у сфері зовнішньої торгівлі.

Ключові слова: купецтво, ярмарки, зовнішня і транзитна торгівля, стаціонарна торгівля.

Ще з прадавніх часів українська територія була перехрестям не лише міграційних, а й торговельних шляхів, які здавна використовувалися купцями Заходу й Сходу. До часу залучення Півдня України до економічної системи господарювання Російської імперії на її території вже склалася певна торговельна мережа (доволі нестабільна, але цілком традиційна для цього регіону).

З кінця ХVІІІ століття низка імперських заходів, а саме: руйнування Запорозької Січі (1775 р.), російсько-турецькі війни (1768-1774 рр., 1787-1792 рр.) та підписання мирних договорів (Кючук-Кайнарджийського, Ясського, Бухарестського), призвела до інкорпорації південноукраїнського регіону в загальну ринкову систему Російської імперії. Саме в умовах нищення традиційних торговельних зв'язків, форм і напрямків та привнесення, а часом й насадження, нових централізованих та контрольованих форм торгівлі відбувалася діяльність південноукраїнського купецтва упродовж першої половини ХІХ століття.

Транзитна, зовнішня та ярмаркова торгівля – традиційні форми діяльності купецтва зазначеного регіону, а стаціонарна торгівля, яка цілком пов'язана із появою й розвитком міст, стає новим різновидом торговельної діяльності.

Українська ярмаркова торгівля стала об'єктом дослідження ще в середині ХІХ століття. У 1853 році Географічне Товариство відрядило особливу експедицію, яка тривала увесь наступний рік. Результатом дослідження була праця, що вийшла друком у 1858 році й стала бібліографічною рідкістю – «Исследование о торговле на украинских ярмарках» І.С. Аксакова. Чи не вперше автор знайомить зацікавлених з таким яскравим самобутнім соціально-економічним явищем як український ярмарок, художньо змальовує характери головних діячів цього торговельного руху [1, с.20-25]. До описаних ярмарків досліджуваного регіону в Аксакова належить Георгіївський ярмарок (м. Єлизаветград) Херсонської губернії.

Автор не висвітлює особливості південноукраїнського ярмаркового дійства, оскільки за мету поставлено виявлення специфіки усіх малоросійських ярмарків загалом, з'ясування їхнього історичного походження та порівняльна характеристика великоросів та малоросів у торговельних справах [1, с.42]. Однак детальний опис автором ярмаркової торгівлі дозволяє сучаснику уявити собі масштаби та механізм дії українських ярмарків, подає список товарів та кількість грошей, що оберталися в цьому щорічному ярмарковому колі [1, с.43-45].

І.С. Аксаков пояснював перевагу завезеного з Росії товару над вивезеним з ярмарків до Росії тим, що торгівля масовим місцевим товаром (тютюн, сало, худоба) відбувалася вже великою мірою не на ярмарках. Вельми цінним для нас зауваженням є вказівка на спрямованість збуту товарів і ярмаркової діяльності в цілому на Південь до кордонів Бессарабії та в південно-західному напрямку [1, с.45-46].

Усі наступні дослідження соціально-економічного розвитку краю певною мірою висвітлювали ярмаркову торгівлю. Серед них роботи М. Дружиніна, М. Рубінштейна, І. Гуржія, К. Новицького, П. Хромова [2]. Автори виявляють спільну позицію, згідно з якою «ярмарок – найбільш типове явище внутрішнього ринку України», причому його кількісне зростання пояснювалось збільшенням ринку в цілому.

Велику кількість ярмарків в Україні дослідниця М. Рожкова пояснювала поганим станом шляхів сполучення та неможливістю доставки товарів на крупні ярмарки. Вона стверджувала, що збільшення загальної кількості ярмарків на окраїнах, зокрема в Катеринославській губернії, відбувалося в 90-х роках ХVІІІ – перші 15 років ХІХ століть, але це не означало, що ярмарки виступали єдиною й провідною формою торгівлі. Досить аргументовано та переконливо М. Рожкова доводила, що ярмаркова торгівля вже наприкінці ХVІІІ століття витіснялася стаціонарною [3, с.248-249].

Сучасні автори розвідки «Матеріали для географії та статистики Росии...» як описово-статистичне джерело з історії Катеринославщини В.Д. Мирончук та М.В. Остропольська зазначають, що в хронологічних межах 1853-1858 рр. торгівля в Катеринославській губернії переважно відбувалася на ярмарках, яких нараховувалося 319, а «місцева постійна торгівля» мала певний успіх у Таганрозі, Катеринославі та Бахматі; в інших населених пунктах губернії продавалися лише товари першої необхідності, і перше місце за обсягом постійної торгівлі посідав Таганрог, а губернський центр Катеринослав – тільки четверте [4].

Найбільш відомим дослідником південноукраїнських ярмарків на сьогодні є А.В. Бойко. Перш за все, він виявляє комплекс джерел з історії ярмаркової торгівлі й критично аналізує досягнення своїх попередників за цією темою [5]. У його роботах південноукраїнський ярмарок постає унікальним та водночас уніфікуючим явищем, що виходить далеко за межі місця, де збиралися лише для того, щоб здійснити купівлю-продаж.

Особливий інтерес викликає комплексний підхід автора до аналізу ярмаркової торгівлі, який надає можливість різнобічно розглянути це соціально-економічне явище. Він дозволяє сучаснику уявити південноукраїнський ярмарок як важливу складову соціально-економічного життя краю з його певними внутрішніми законами, традиціями та звичаями.

Ярмарок розглянуто з позиції держави, церкви, місцевої влади; визначено його місце та значення у внутрішній та зовнішній торгівлі Південної України. Дослідник підкреслює, що незважаючи на насадження великодержавницьких традицій та контроль центральної влади, розвиток ярмаркової торгівлі залишався на відкуп ініціативи низу [6, с.33-39].

Автор відмічає, що в зазначений період, особливо з другої чверті ХІХ ст., стає помітним занепад ролі ярмарків у товарообігу, а на перше місце в забезпеченні населення усім необхідним виходить стаціонарна форма торгівлі [6, с.13].

Будівництво міст, наявність у них великої кількості населення, яке поступово ставало торговельно-промисловим елементом господарства, створювали умови для розвитку стаціонарних форм торгівлі, представлених у першу чергу лавками.

Визначення кількості стаціонарних пунктів торгівлі в останній чверті ХVІІІ – середині ХІХ ст. є досить проблематичним. Систематичного збирання відомостей про стаціонарні форми торгівлі не проводилося. Документи фіксували їхню кількість, але досить часто не відрізняли лавки від ярмаркових лавок та куренів. Відсутність подібного розрізнення була характерною, зокрема, для описів та економічних приміток до атласів.

Упродовж досліджуваного періоду стаціонарна торгівля зосереджувалась у містах та містечках. Для існування стаціонарних форм торгівлі необхідний постійний попит на товари (наявність гарантованого контингенту покупців, які б стояли осторонь від виробничо-торговельної сфери). Традиції селянства заготовляти все необхідне на ярмарках, нерозвиненість інфраструктури, паспортна система – обставини, які виключали мешканців навколишніх населених пунктів з розряду гарантованого контингенту покупців.

Розвиток стаціонарної торгівлі призводив до поступового переходу від універсальної торгівлі до одиначної, перш за все, у сфері продажу товарів постійного попиту. Починають функціонувати м'ясні, хлібні та інші спеціалізовані лавки.

При визначенні загальної кількості пунктів стаціонарної торгівлі слід враховувати, що наведені у статистичних таблицях дані не є повними. Так, у таблицях 1841 року не позначена кількість лавок, заводів та фабрик у Верхньодніпровську, Павлограді, Олександрії, Слов'яносербську, Бобринці, Бериславі, Овідіополі, Очакові, Ялті та Балаклаві. Та все одно, упродовж першої половини ХІХ століття кількість пунктів стаціонарної торгівлі поступово зростала і станом на 1852 рік перевищувала 3,5 тисячі [7, с.75-96].

Більш швидко їхня кількість збільшувалась за рахунок таких міст, як Катеринослав, Херсон, Одеса, Миколаїв. Так, у Катеринославі упродовж першої половини ХІХ століття кількість пунктів стаціонарної торгівлі на початку періоду становила 14, у кінці – 200. Відповідно в Херсоні ця кількість становила – 125-285, а в Одесі – 542-1619. Зокрема, на 1837 рік в Одесі існувало: 158 бакалійних, 111 з «червоними» товарами, 72 з малоросійськими, 50 – для продажу товарів з заліза, 45 м'ясних, 40 рибних, 23 посудних, 20 свічних, 14 вугільних, 9 тютюнових, 5 для продажу взуття, 282 дров'яні лавки [8, арк.9].

Щодо транзитної торгівлі, то вона пережила в цьому регіоні кілька етапів поживлення та занепаду, про що зауважує у своїй публікації Л.В. Томілович [9, с.215-222].

Транзитній торгівлі новоросійських губерній приділяли увагу й дослідники XIX ст., що збирали матеріали стратегічного спрямування. Наприклад, за даними офіцера Генерального штабу В. Павловича, транзитна торгівля через Катеринославську губернію здійснювалась водним шляхом (Дніпром та Доном). Доправляли такі товари як ліс, хліб, льон, сало, скло, глиняний посуд. З Криму вивозили сіль. Цінність товару, що йшов транзитом через Катеринославщину на 1852 р. складала 76.876 крб. срібл., а вже у 1858 р. – 1.332.996 крб. [10, с.236].

У своїй статті сучасний дослідник торгівлі Півдня України Т.Г. Гончарук подає розлогий огляд історіографії з питання транзиту та з'ясовує причини концептуальних розходжень щодо одеського транзиту першої половини XIX століття, приділяючи велику увагу зовнішньополітичному фактору та політиці митного протекціонізму [11, с.167-175].

На думку В.М. Литвина, саме транзитна торгівля була засобом приєднання України до світового економічного простору. Одеська транзитна торгівля відіграла певну роль у розвитку міжнародного перевезення через українські території. Найбільшою популярністю користувався транзитний маршрут Броди – Одеса. Справжнім «королем транзиту» серед бродівських купців був Натанзон. Під час російсько-турецької війни, коли були закриті протоки, на сухопутному транзиті 1828 р. він заробив 6,3 млн. крб. «Королевою транзиту» можна назвати радзивилівську купчиху І-ї гільдії Розалію Закс, яка протягом 1833-1839 рр. контролювала найбільші потоки транзитної торгівлі, статки від якої перевищували 1 млн. крб. щороку. Вона тримала у своїх руках у цей період 50% усього одеського транзиту [12].

Зовнішня торгівля була суттєвою складовою господарського життя Південної України й до розглянутого періоду, але її масштаби були незрівнянно меншими й характеристика товарів експорту-імпорту іншою.

У Катеринославській губернії зовнішня торгівля зосереджувалася в портових містах: Маріуполі, Таганрозі, Ростові. На кінець досліджуваного періоду (1853-1858 рр.) до них надійшло імпортих товарів на суму 3,5 млн. крб. [10, с.236].

Основним осередком зовнішньої торгівлі краю з самого початку свого заснування була Одеса. Вже в 1795 році за торговельними показниками вона випередила Херсон, Феодосію, Керч, Севастополь, а наступного року і Євпаторію також [13, с.258].

Упродовж першої половини XIX століття Одеський порт не мав собі рівних, особливо після приєднання Бессарабії до Росії у 1812 році, коли відбувся швидкий розвиток хлібної торгівлі: у 1814 р. вивезено зерна на 7 млн. карб., 1815 р. – на 14 млн., 1817 р. – на 42 млн., а за період з 1824 до 1847 року з Одеського порту було вивезено 54% загального зернового російського експорту [14, с.172-181].

Зовнішні торговельні операції зосередилися в руках невеликої групи власників торговельних контор, так званих негодіантів. У 1836 році річний обіг восьми контор перевищив 2 млн. карб., одинадцяти контор – 1 млн., семи – від 1 млн. до 5 тис. карб. [15, с.71].

Б. Винар відзначав, що природним спрямуванням української зовнішньої торгівлі були чорноморські шляхи, а російська економічна політика, базуючись на своїх традиційних зв'язках, більшу частину товарообігу спрямовувала на Північ. Так, до 1850 року до чорноморських портів заходило не більше 20% усього тоннажу. Учений стверджував, що місцеве, тобто українське, населення майже не брало участі у великих оптових торговельних операціях з хлібом через брак капіталу та неукраїнський склад спеціальних хлібних контор [16, с.22-23].

Докладніше про питання хлібної торгівлі на Півдні України та про стан розроблення цієї проблеми можна дізнатися з публікації сучасних дослідників О.М. Гордуновського та О.І. Гуржія, які стверджують, що і на сьогодні поза увагою учених-супільствознавців залишаються такі аспекти, як кількісний, соціальний і етнічний склад торговців [17, с.113].

Щодо етнічного складу купецтва, то майже всі дослідники визнають, що укладання підрядів на поставку будівельних матеріалів та провіанту в Москві та Петербурзі стало причиною того, що переважна більшість купецтва прийшла до регіону із центральних російських губерній.

Натомість українське купецтво мусило зосереджуватися в прикордонних з Півднем центрах і лише потім, з часом, коли крупне купецтво з центральних регіонів залишило третю верству і подалося шукати щастя в дворянстві, а обсяги підрядів значно зменшилися через відмову від глобальних будівельних проектів, а підряди на провіант передавалися дворянським товариствам, тільки тоді, а за часом це період другого десятиліття XIX століття, українське купецтво повернулося до свого традиційного регіону.

У зовнішній торгівлі переважали іноземці. Основними організаторами міжнародної торгівлі на Півдні України виступили купці-іноземці та греки, найбільш відомими купецькими родинами, які здійснювали значну частину експортної торгівлі в Україні, були Раллі, Родоканакі, Маразлі.

Після російсько-турецької війни 1768-1774 рр. і підписання Кючук-Кайнарджийської мирної угоди російський Південь заселили греки Егейських островів, узбережжя Малої Азії та Понта. На нових землях вони займалися підприємницькою діяльністю і виявилися в кращому становищі, ніж відповідні категорії російського населення. Розширення території Російської держави до узбережжя Чорного моря викликало інтерес у торговців, які мали свої підприємства в Центральній Росії. Купці Москви й Ніжина перенесли частину своєї діяльності в нові області Південної Росії або України: Херсон, Таганрог, Севастополь, Сімферополь, Маріуполь, Миколаїв і пізніше в Одесу.

Грецька громада Одеси була найбільш процвітаючою, проте в цілому греків було небагато. Вони переважали чисельно серед іноземних судновласників, купців, банкірів міста. У 1800 р. в Одесі було 4 грецьких купці 1-ї гільдії, 19 – 2-ї, 11 – 3-ї, а у 1807 р. купців 1-ї гільдії було 12. З початку XIX ст. грецькі торговці Одеси займалися переважно зовнішньою торгівлею і мореплавством [18, с.4].

Урядові пільги, гарантовані іноземцям-переселенцям, розвиток морської торгівлі сприяли формуванню італійських громад у Криму. До найстаріших з них належать феодосійська та керченська, які склалися протягом перших двох десятиліть ХІХ ст. Основу феодосійської громади становили неаполітанці та генуезці, більшість з яких були неогоціантами та моряками. Італійці Одеси утворили етнічну громаду у формі земляцтва. Найбільш поважні та заможні з них у разі необхідності здійснювали протекцію та надавали майнові гарантії, наприклад, при зарахуванні до купецьких гільдій, опікувалися майном неогоціантів-банкрутів тощо.

У 1809 р. лише в Одесі діяли 10 зовнішньоторгових купецьких контор, заснованих італійцями-емігрантами, у 1818 р. в чорноморських портах їх було вже 14 (зростання відбулося за рахунок організованих італійцями торгових фірм у Маріуполі (2), Феодосії (1) та Миколаєві (1), у 1832 р. – 23 (в Одесі (14), Ізмаїлі (3), Маріуполі (3), Феодосії (2) та Керчі (1).

Аккерманська конвенція 1826 р. та Адріанопольський мирний договір 1829 р., укладені між Російською та Оттоманською імперіями, сприяли лібералізації митних бар'єрів при проходженні італійських торгових кораблів через Босфор і Дарданелли, підвищенню активності з боку італійського купецтва в українських портах.

Поступово склалася верхівка італійського купецтва, яка спеціалізувалася майже виключно на хлібному експорті. Найбільші хліботорговці-італійці в роки сприятливої ринкової кон'юнктури отримували мільйонні річні прибутки від зовнішньої торгівлі пшеницею [19, с.12-14].

Історія України ХІХ ст. є здебільшого соціально-економічною. А перша половина століття визначається як час становлення всеросійського товарного ринку, важливою складовою якого стала Південна Україна, яка все активніше налагоджувала зв'язки зі світовою економікою. Не дивно, що історія вивчення напрямків та форм торговельної діяльності південноукраїнського купецтва і на сьогодні перебуває на вістрі історичних досліджень й потребує подальшого ретельного розроблення. Хоча певний алгоритм вже виявлено. Упродовж першої половини ХІХ століття на Півдні України поступово відбувається перехід від неперіодичної до періодичної форм торгівлі, від періодичної до стаціонарної, від змішаної до спеціалізованої.

Джерела та література

1. Сочинения Аксакова И.С. Прибалтийский вопрос. Внутренние дела России. Введение к украинским ярмаркам. 1860-1886. – Т.6. – М., 1887.
2. Дружинин Н.М. Разложение феодально-крепостнической системы в изображении М.Н. Покровского // Дружинин Н.М. Избранные труды. Социально-экономическая история России. – М., 1987; Рубинштейн Н.Л. Русская ярмарка XVIII в. // Ученые записки Московского областного института им. Н.К. Крупской. – М., 1939. – Вып. 1; Гуржий І. Розклад феодально-кріпосницької системи в сільському господарстві України першої половини ХІХ століття. – К., 1954; Новицкий К.П. Ярмарки и их роль во внешней торговле России в первой половине XIX века // Сборник научных работ. Выпуск IV Московский институт народного хозяйства имени Г.В. Плеханова. – М., 1954; Хромов П.А. Очерки экономики феодализма в России. – М., 1957.
3. Рожкова М.К. К вопросу о значении ярмарок во внутренней торговле дореволюционной России // Исторические записки. – М., 1955. – Т.54; Ї ж. Торговля // Очерки экономической истории России пер.пол.19 века. Сборник статей. – М., 1959.
4. Мирончук В.Д., Остропольська М.В. “Материалы для географии и статистики Росии...” як описово-статистичне джерело з історії Катеринославщини // www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpkhnpu/ist/.../31.html
5. Бойко А.В. Джерела з історії ярмарок Південної України останньої чверті ХVІІІ – першої половини ХІХ століття. – Запоріжжя, 2000.
6. Бойко А.В. Ярмаркова торгівля Південної України ост. чверті ХVІІІ – поч. ХІХ ст. // Історія України. Маловідомі імена, події, факти (Збірник статей). Випуск 7. – К., 1999; Його ж. Джерела з історії ярмарок Південної України останньої чверті ХVІІІ – першої половини ХІХ століття. – Запоріжжя, 2000.
7. Указатель достопримечательностей предметов и местечек Новороссийского края и Бессарабии // Новороссийский календарь на 1854 год. – Одесса, 1854.
8. Державний архів Одеської області (далі – ДАОО). – Ф.4. – Оп.6. – Спр.4.
9. Томілович Л.В. Наддніпрянська ланка торгового шляху схід-захід в ХІІІ – середині ХVІ ст. // Vita Antiqua, 2-1999.
10. Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами генерального штаба. Екатеринославская губерния / Под ред. В. Павловича. – СПб., 1862.
11. Гончарук Т.Г. Міжнародний транзит через землі Наддніпрянської України п.п. ХІХ ст.: історія вивчення // Проблеми історії України ХІХ-ХХст.. – 2007. – Вип.3.
12. Литвин В.М. Місце України у світовій економіці. Міжнародні економічні зв'язки. Вхідження України у світовий економічний простір: форми, етапи // http://www.lytvyn-v.org.ua/history_of_ukraine.
13. Дружинина Е.И. Северное Причерноморье в 1775-1800 гг. – М., 1959.
14. Гуржий І.О. Розвиток товарного виробництва і торгівлі на Україні (з кінця ХVІІ ст. до 1861 року). – К., 1962.
15. Скальковский А. Историко-статистический очерк о торговых и промышленных силах Одессы. – Одесса, 1853.
16. Винар Б. Економічний колоніалізм в Україні. – Париж, 1958.
17. Гордуновський О.М., Гуржий О.І. Стан наукової розробки проблеми розвитку хлібної торгівлі на півдні України в ХІХ ст. – Проблеми історії України ХІХ-ХХ ст. – Вип.ХІІІ. – К., 2007.
18. Корнійчук Д. Нераціональне зерно // Контракти. – 2006. – №24. – 12 червня.
19. Бацак К.Ю. Італійська еміграція в Україні: джерела та шляхи формування, міжнародні зв'язки (80-ті роки ХVІІІ – перша третина ХІХ ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук. – К., 1999.

Сыгыда Г. А. Основные формы торговой деятельности купечества Юга Украины в первой половине XIX века

В статье автор анализирует формы торговой деятельности купечества Южной Украины в первой половине XIX столетия. Основное внимание сосредоточено на традиционных формах торговли (ярмарочной, транзитной, внешней), которые обеспечивали экономическое развитие этого региона. Процесс урбанизации приводит к тому, что в первой половине XIX столетия в южноукраинских городах утверждается и новая форма торговли – стационарная. Традиционные виды тоже претерпевают различные трансформации. Во внешней торговле отмечается преобладание купцов греческого и итальянского происхождения, позже евреев.

Ключевые слова: купечество, ярмарки, внешняя и транзитная торговля, стационарная торговля.

Sygyda G. A. The main forms of trade activity the South Ukrainian merchant's during the first half of the 19th century

This article deals with the analyze of the trade's forms merchant activity in the South Ukraine in the early 19th century. Most of the attention is paid to the history of the traditional varieties of the trade which characterize the economic growth of this region. During the first half of the 19th century constant trade develops in the south Ukrainian towns. The fair's, transit and foreign trade transformed and became a large scale. The author notes the prevalence of foreign merchants us Greeks and Italians, later Jews.

Key words: the merchants, fairs, transit and foreign trade, constant trade.

УДК 94:[339.1:338.5] (477.7)“18”

В. В. Бойко

**ЦІНОУТВОРЕННЯ ТА ЙОГО ЧИННИКИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РИНКУ
ТАВРІЙСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТОЛІТТЯ**

У статті на конкретних історичних прикладах розглянуто ціни на деякі види товарів, що вироблялися у Таврійській губернії у другій половині ХІХ століття, та чинники, які впливали на ціноутворення. Визначено залежність ціни від ступеню врожаю; кон'юнктури, що складалася на регіональних та іноземних ринках, куди експортувалася продукція з Таврійської губернії; імпортих мит на товари, які конкурували з місцевою продукцією; виробничих витрат; вартості робочої сили та інших чинників. Стаття побудована переважно на маловідомих архівних матеріалах.

Ключові слова: Таврійська губернія, ринкова економіка, ціноутворення.

Спосіб ціноутворення є важливим критерієм ступеню ринковості економіки. Ринок передбачає вільне ціноутворення, коли ціна формується як договірна між власником товару та його покупцем. В залежності від різних чинників ціни можуть підвищуватись чи знижуватись. Ціни можуть бути економічно обґрунтованими чи спекулятивними. Вони можуть бути також штучно заниженими, коли політична доцільність стоїть вище економічної ефективності. Усі ці явища притаманні економічній системі сучасної України; добре відомі вони були і нашим прадідам, які мешкали на теренах нашої держави понад століття тому. З цієї точки зору дослідження процесів становлення та розвитку ринкової економіки України в історичному минулому є цікавим і актуальним. Знання досвіду минулих поколінь може бути корисним для регулювання сучасних економічних процесів.

Тема нашого дослідження є невивченою. Відомості про ціни на продовольчі та інші товари з деяким аналізом їх динаміки та чинників ціноутворення можна знайти переважно на сторінках дореволюційних видань [1-4 та ін.]. В історіографії радянського періоду ця тема вочевидь вважалася малоактуальною, тому не піддавалася спеціальному дослідженню. Така ситуація багато в чому зберігається і дотепер. Разом з тим, незважаючи на невивченість теми, джерельна база дослідження є досить багатою і різноманітною. Вона складається з відомостей, таблиць, оглядів, звітів та інших матеріалів, які містять зведення цін на широке коло товарів та вартості робочої сили у різних повітах Таврійської губернії протягом великого проміжку часу. За цими зведеннями можна робити висновки про зміни, які відбувались у середніх цінах на різні групи товарів, та чинники, які впливали на їхнє зниження чи підвищення. Використані при написанні статті джерела переважно є неопублікованими і зберігаються у фондах Державного архіву в Автономній Республіці Крим, зокрема, у фондах канцелярії Таврійського губернатора (фонд 26), Таврійської губернської та Сімферопольської повітової земських управ (фонди 60 і 61), Таврійського губернського у селянських справах присутствія (фонд 44). Вони вводяться до наукового обігу вперше і їх оприлюднення дасть змогу як науковцям, так і пересічним читачам скласти уявлення про маловідомі сторінки історії становлення та розвитку ринкової економіки на Півдні України.

Перший документ, який містить інформацію, що нас цікавить, – це «Відомість про ціни на провіант та фураж» (див. таблицю 1) [5, арк.297-298]. В оригіналі подано ціни за чверть 8-четверикової міри вагою у 7 пудів 10 фунтів. Для зручності у таблицях ми подаватимемо також ціну за пуд (у карбованцях).